

Inundatiekanaal Tiel

Ligging

Het in de Betuwe gelegen Inundatiekanaal Tiel koppelt de Waal bij Tiel aan de Linge nabij Wadenoijen. Met de aanleg van de nieuwe Tielse woonwijk Passewaay ligt het kanaal nu binnen de bebouwde kom van deze stad. Het kanaal is bijna 3,1 kilometer lang.

Geschiedenis

Een kanaal als geen ander

Het Inundatiekanaal Tiel is geen gewoon kanaal. Het is zelfs helemaal geen kanaal. Van scheepvaart op dit kanaal was en is namelijk nooit sprake geweest. Het inundatiekanaal dankt zijn bestaan aan de militaire functie die het had. Inunderen betekent het gecontroleerd onder water zetten van land. Dit kanaal was van groot belang om tot twintig kilometer westelijk gelegen

gebieden snel onder water te zetten. Hoe is dat zo gekomen?

Kom er maar op

Het idee dat juist in het water ook de kracht van een Nederlands verdedigingsstelsel zou kunnen liggen ontstond in de tijd van de Tachtigjarige oorlog. Door de onderwaterzetting van de gebieden rondom Alkmaar, Den Briel en Leiden weet men voor het eerst succesvol het beleg van de Spaanse belegeraars te doorbreken. In 1589 werkt prins Maurits deze methodiek uit tot een verdedigingslinie die Utrecht en Holland zou kunnen beschermen. Pas zo'n vijftig jaar later worden deze plannen ook daadwerkelijk uitgevoerd en ontstaat de Oude Hollandse Waterlinie die van Muiden naar Heusden loopt via Woerden en Oudewater. In 1672 weten de Fransen door de linie te breken over de bevroren inundatievelden. Het idee was goed, maar behoeft verbetering.

Zicht op Tiel vanaf de Ophemertsedijk in de nabijheid van het Inundatiekanaal.

Een nieuwe linie

Vanaf dan werd door de eeuwen heen gewerkt aan de verbetering van de linie. Steden worden tot vestingen en de linie schuift steeds verder oostwaarts. In 1794/1795 wacht een nieuwe test als de Fransen opnieuw binnenvallen. Weer is er sprake van strenge vorst en weer wordt de linie doorbroken. Vreemd genoeg zijn het juist de Fransen die vervolgens de grondslag leggen voor het verdedigingsstelsel van het Koninkrijk der Nederlanden. Op advies van C.R.T. Krakenhoff wordt de stad Utrecht binnen de verdedigingslinie gebracht en is er sprake van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Een werk in vele fasen

Aan de Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt in verschillende fasen hard gewerkt gedurende de 19e eeuw. Steeds als men de linie op orde denkt te hebben, wordt er wel een nieuw wapen of aanvalsmechanisme geïntroduceerd dat de linie op slag verouderd maakt. Het lijkt vechten tegen de bierkaai, maar Defensie blijft stug doorwerken aan de linie. Deze heeft blijkbaar toch een zekere afschrikwekkende werking, want in de 19de eeuw en ook in de Eerste Wereldoorlog blijft Nederland ongemoeid. In de Tweede Wereldoorlog vliegen de Duitsers gewoon over de linie heen en is het begin van het einde ingeluid.

Waarom een kanaal?

Na deze reuzenstappen door de 19de en 20ste nog even terug naar bouw en verbouw van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De Nieuwe Hollandse Waterlinie kenmerkt zich door een oostelijk tracé rond de stad Utrecht en maakt nu ook de Betuwe en de Tielerwaard tot onderdeel van de linie. Deze twee grote gebieden liggen tussen Lek en Waal en worden gevoed voor inundaties door de dwars door het gebied stromende Linge. De grote waaiersluis bij Asperen in de Linge kon de Linge afdammen en zo zorgdragen voor inundaties. Dit bleek echter ten oosten van de Diefdijk zo langzaam te gaan dat er behoefte was aan meer (gecontroleerd) water. Dit was een gevolg van het feit dat er water werd gebruikt uit de Linge en de Lek, maar het Lekwater was ook nodig voor de gebieden ten noorden van deze rivier. Om toch voldoende water voorhanden te hebben werd het Inundatiekanaal bij Tiel aangelegd. Daarmee kon stroomopwaarts voldoende water uit de Waal worden gehaald en naar de Linge worden gebracht.

Op de achtergrond het Inundatiekanaal en de monding in de Linge.

Het Inundatiekanaal

Het Inundatiekanaal zorgt zo dus voor de voeding vanuit de Waal voor de bovenstroom van de Linge. Voor dit doel kent het kanaal een grote inlaatsluis met brug bij de Waal. Vervolgens loopt het kanaal ten zuiden van Tiel naar de Linge waarbij enkele bruggen zijn aangelegd voor weg-

en spoorverkeer. Over het moment van de precieze aanleg van het kanaal verschillen de bronnen van mening. Genoemd wordt 1875, 1880 en 1886. Laten we erop houden dat in het genoemde tienjaren tijdvak een inlaatsluis plus kanaal werd aangelegd bij Tiel.

Van verguisd tot omarmd

De Nieuwe Hollandse waterlinie werd formeel opgeheven in 1963. Het Inundatiekanaal Tiel had daarmee ook zijn functie verloren. De naoorlogse uitbreidingen van Tiel raakten inmiddels aan de noordoever van het kanaal, maar maakten daar nauwelijks contact mee. Het leek wel of men het liefst de nodige afstand tot het kanaal wilde bewaren en het werd nooit echt onderdeel van een groen- en/of recreatiestructuur. Ook met de uitbreiding met de wijk Passewaaij in de jaren negentig van de vorige eeuw is er nog nauwelijks sprake van contact met het kanaal. Het pal naast het kanaal aangeplante Linge-Waalpark kent één betonplaatje over een sloot als verbinding met het kanaal. Het tekent decennialang hoe Tiel en haar bewoners het kanaal letterlijk en figuurlijk niet zien liggen. Dit verandert in 2008. De grote cultuurhistorische waarde van het kanaal en de kansen die het kanaal biedt voor het vergroten van de woon- en leefklimaat voor de aanliggende wijken wordt eindelijk herkend en erkend. Een grote opknapbeurt volgt waarin het kanaal wordt uitgebaggerd, van natuurvriendelijke oevers wordt voorzien en waarbij de sluis en bruggen worden gerestaureerd. Het kanaal ligt er sindsdien weer mooi bij.

Het Inundatiekanaal in Tiel.

Langs het kanaal

Een eeuwenoude stad

Naar Tiel gaan is nooit een straf. We hebben het hier over één van de oudste steden in het land. Een stad die een groot deel van de handel overnam toen Dorestad werd geplunderd door de Vikingen. Van die lange geschiedenis vind je nog her en der de restanten. Het meest opvallend is de hoge en oude Sint Maartenskerk en de Waterpoort. Helaas hebben meerdere stadsbranden en met name de Tweede Wereldoorlog de stad ook veel schade toegebracht en is van een pittoresk middeleeuwse stadskern weinig over, alhoewel het oude stratenpatroon maar weinig aangetast is.

Kronkel langs de Waal

In Tiel staat je al gauw bij de Waal. Er is en wordt daar druk gewerkt aan de openbare ruimte, mede ook in het aangelegen gebied waar het nieuwe theater verschijnt. Een drukke weg scheidt je van de Waal, maar je kan de drukte al snel verlaten via het fietspad op de Waaldijk langs hotel Bellevue. Vanaf dan zijn er weer de fraaie vergezichten over de druk bevaren rivier. Na een kilometer dwingt een van de Waal komende watergang de dijk en het fietspad steeds verder landinwaarts. We komen bij de ingang van het Inundatiekanaal.

De ingang naar het Inundatiekanaal vanaf de Waal.

Een enorm sluiscomplex

Opvallend is dat het fietspad wat omlaag loopt en blijkbaar een oude dijk volgt meer landinwaarts. Er staan wat huisjes en in de bocht van een doorgaande weg is nu een brug op een groot gemetselde voet zichtbaar. Dit is de grote inundatiesluis van het Inundatiekanaal Tiel. Zo vanaf de rivierkant is deze sluis nog het minst spectaculair, want je bevindt je op het hoogste punt en de sluis gaat op in het dijklichaam. Aan de zijde van het kanaal is de sluis machtig groot en zeker wel zo'n 8 tot 10 meter hoog. De vrij recente restauratie maakt dat het complex er mooi bij ligt. Duidelijk te zien zijn de gleuven waar de schotbalken in konden worden geschoven.

Ook hier deltahoogte

Wat verder opvalt is dat de sluis niet meer direct aansluit op het Waalwater. Er ligt nog een dijk ten zuiden van de sluis. Dit is de nieuwe dijk die is aangelegd om alle rivierdijken weer op deltahoogte te krijgen. Deze verhoging was niet mogelijk bij het sluiscomplex zelf, althans niet zonder de sloop ervan of zonder het onder de aarde stoppen ervan. Tussen de sluis en de nieuwe hoge dijk loopt een smalle watergang naar een duiker onder de nieuwe dijk. Nu vormt deze duiker de toegang tot het Waalwater, maar deze heeft geen inundatiefunctie meer. Het is goed dat de historische inundatiesluis op deze manier is behouden, maar wel jammer dat het indrukwekkende complex aan de Waalzijde nu minder goed zichtbaar is en vanaf de rivier de Waal al helemaal niet.

De Inundatiesluis gezien vanaf de zijde van de Waal.

Sluiswachterswoning en schotbalkenloods

Ik weet uit ervaring dat er bij dergelijke sluizen ook vaak een schotbalkenloods en/of sluiswachtershuis is. Ze vallen hier ter plekke niet meteen op, maar aan de noordzijde van de sluis staat aan de Ophemertsedijk een loods met iets verderop een huis dat inderdaad van de beheerder van de inundatiesluis was. Beide gebouwen zijn in 1930 gebouwd. Het huis vervangt een eerder huis uit 1879. Het is een simpele woning met oranje pannendak. De loods is een mooi smal houten gebouwtje met zwart geteerde planken en een oranje pannendak. Het beeld wordt wat verstoord door de ernaast gelegen stenen halfronde schuur. Toch is dit niet zomaar een schuurt. Het is een zogenaamde nissenhut die vlak voor de oorlog is gebouwd en waar ook schotbalken in werden bewaard. Het is nu een monumentaal complex dat recent is gerestaureerd. Ik was er op weg naar het kanaal al langs gefietst, maar beide gebouwen waren me toen niet opgevallen. Het loont om rustig in de buurt van een sluis wat rond te kijken.

Een duik de diepte in

Het is mogelijk om lang het gehele Inundatiekanaal te wandelen of fietsen. Aan de zuidzijde kan dat het meest direct. Aan de noordzijde volg je een wat meer slingerend pad langs de woonwijken en ligt het kanaal soms wat meer verstopt achter het groen. Ik ben op de fiets en duik vanaf de inundatiesluis de diepte in om naar het fietspad op de Inundatiedijk. Hier

passeer je meteen één van de opvallendste panden langs het kanaal. Een hoog wit gepleisterd woonhuis met bruine banden en waarvan de toegang op de eerste verdieping ligt. Het geeft een kenmerkend beeld.

Langs het kanaal.

Vooral veel bruggen

De tocht van bijna 3 kilometer is vooral een rechte tocht. Het beeld wordt bepaald door weiden en doorzichten aan de zuidzijde en hoog opgaand groen en woonbebouwing aan de noordzijde. Op het kanaal zelf vallen alleen de vele bruggen op. Het zijn er in totaal acht. Enkele nieuwe bruggen, maar ook nog wat oudere karakteristieke exemplaren. Een fraai gemetselde brug is de eerste die je ook tegenkomt vanaf de inundatiesluis. Ook hier zijn de schotbalkgleuven nog goed te zien. Blijkbaar konden meerdere delen van het kanaal worden afgesloten op het moment dat dat nodig was.

Het is een begin

Ik ken de situatie niet van tien of twintig jaren geleden, maar op zich ligt het kanaal er wel mooi bij. Goed gevuld en mooi begroeide oevers, zonder dat het overgroeid is. Wel is er nog altijd weinig beleving op en aan het water. Er zijn wat steigertjes waar je kan zitten of vissen, maar dan houdt het ook wel op. Het nieuwe Linge-Waalpark is ook niet echt een inspiratie vanaf de kanaalzijde. Wel is er zo halverwege sprake van een tweetal flatgebouwen die wat meer gericht

zijn op het kanaal. Vanaf je balkon kun je daar prima genieten van het uitzicht over het water.

Wonen aan het kanaal.

Het spoor als barrière

Na een nieuwe houten voet-fietsbrug waarmee de wijk Passewaaij is verbonden met Tiel voor het langzaam verkeer is in de verte al het spoorviaduct van de lijn Geldermalsen-Tiel zichtbaar. Het is een grote betonnen bak die duidelijk uitstraalt dat echte scheepvaart hier niet zal plaatsvinden. Wel zou je er met je kano of kleine roeiboot onderdoor kunnen. Richting dit spoorviaduct kun je het beste gaan met een vrij nieuw fietspad aan de zuidzijde van het kanaal. Het pas aan de noordzijde loopt dood. Aan de overkant van het spoor zijn de nu mooi in bloesem staande fruitbomen te zien waar de Betuwe zo bekend om staat. Bij het spoorviaduct zelf moet je even een stukje omrijden langs het spoor. Pas nabij station Passewaaij is er onder het spoor te fietsen en kun je weer terugkomen bij het kanaal.

Een bijzonder plekje

Het laatste deel van het kanaal is eigenlijk alleen struinend over de kade te beleven. De Lingeweg kruist het kanaal en van daaraf kun je dan lopend langs de kaden gaan. De brug van de Lingeweg is overigens fraai. Onder deze brug ligt een robuust en fraai stuwcomplex. Nee, wat dat betreft was het spoorviaduct geen hinderende factor voor scheepvaartverkeer. Langs deze stuw had je al niet gekomen. Niet gek natuurlijk, want het

kanaal is ook nooit bedoeld geweest voor scheepvaart. Toch had een kanotochtje best leuk kunnen zijn. Ook in de kanaaldijk zelf zijn nog enkele kleine duikers en stuwen te zien. Het maakt dit tot een bijzonder verrassend plekje in de luwte van drukker toeristische routes door de Betuwe.

Een laatste blik

Het einde van het kanaal wordt gemarkeerd door een lijn met duidelijk zichtbare oranje boeien dat ervoor moet zorgen dat de recreatievaart over de Linge niet zomaar het kanaal invaart. Het mooiste zicht op deze ingang heb je vanaf de Lingewijk richting Wadenoijen. Het kanaal is ongeveer even breed als de Linge zelf. Het nodigt vanuit het water uit om te bezoeken, maar dat zal nooit gebeuren. Gelukkig is er prima langs te fietsen of wandelen als afwisseling voor al die bloesemtochten.

De fraaie schotbalkensluis onder de brug van de Lingeweg.

Wat valt op?

- het kanaal ligt er mooi bij. Het is een lange rechte lijn en vanaf de inundatiesluis in de Waaldijk bijna in één blik te overzien;
- de blikvangende objecten in het kanaal, zoals de inundatiesluis, de schotbalkenbrug en de stuw nabij de Linge liggen er goed gerestaureerd bij. Zij geven in figuurlijke zin kleur aan het kanaal;
- in letterlijke zin is het vooral het aangelegen groen dat kleur geeft aan het kanaal. Er zijn mooi wild begroeide bermen en fraaie rietkragen in het water. Zelf vind ik het hoog opgaande groen in een strak plantsoen bij de flats goed werken voor een afwisselend beeld;
- er zijn veel bruggen over het kanaal, zowel oud als nieuw. Een direct gevolg van het feit dat de uitbreiding van Tiel over het kanaal heen is gesprongen en verbonden moet worden met de stad. Het gaat allemaal om niet beweegbare bruggen;
- er wordt (nog) maar weinig gebruik gemaakt van het kanaal. Op het water is het stil en hebben de watervogels vrij spel. Met de kano zou je best een eind kunnen komen, maar ja dan ben je bij de Waal en of dat nu zo prettig kanoën is? Ik denk dat de waterrecreatie wat dat betreft al genoeg heeft aan de mooie Linge;
- vanaf de kant is het kanaal wel goed bereikbaar en beleefbaar. Aan de zuidzijde ligt vrijwel langs het gehele kanaal een weg of pad. Aan de noordzijde is het kanaal grotendeels onderdeel van het openbaar groen van de naoorlogse uitbreidingen in strokenbouw met afwisselend hoog- en laagbouw.

Literatuur

- Brand, H. en J. Brand (redactie), De Hollandse Waterlinie, Veen uitgevers, Utrecht/Antwerpen, 1988.

Website:

- <https://cultureelerfgoed.nl/inundatiekanaal-tiel>

